

De nieuwe vader

of de moed
om zacht te zijn

Nieuwe vaders: 'anders' dan de oude

De laatste jaren is er een duidelijke vraag naar 'nieuwe', 'andere' vaders.

Vaders van nu zouden voor hun kinderen meer aanwezig moeten zijn. Blijkens de getuigenissen in de media willen vaders ook op een andere wijze dan hun eigen vader bij de opvoeding en de zorg van hun kinderen betrokken zijn.

Gesteund door hun vrouw en aangemoedigd door het nieuwe model, dat onder meer van overheidswege gepromoot wordt, willen de huidige vaders meer zorgend en teder omgaan met hun kinderen, beginnend met de pasgeboren baby's.

De 'nieuwe vader' is evenwel niet zonder meer een eenduidig model.

Hans van Crombrugge
Professor, doctor
en docent aan
de Universiteit Gent,
vakgroep Pedagogiek
en aan het Hoger
Instituut voor
Gezinswetenschappen

De 'nieuwe vader' hoort op de eerste plaats thuis in deze culturele wereld. Het betreft hier een reactie op tot nu toe geldende waarden en beelden van vaderschap. De nieuwe vader wordt vooral negatief geformuleerd: hij wil niet zijn zoals de 'oude' vader. De nieuwe vader wil niet afstandelijk zijn, niet de gezagsfiguur, niet de in de dagelijkse zorg afwezige en tegelijk alles gebiedende en verbiedende vader, niet de alleen voor zijn carrière zich uitslopende werkmans, niet de gevoelloze steeds redelijke beslisser.

Van de 'oude' vader wordt dan meestal een heel negatief en karikaturaal beeld opgehangen. Het lijkt er wel op dat alle vaders 'vroeger' despoten waren, die enkel belust waren op eigen macht en vrouw en kinderen onderdrukten en vaak ook misbruikten. Het is duidelijk dat er vele gevallen zijn waarin vaders hun macht misbruikt hebben. Er is ook veel voor te zeggen dat incest en mishandeling geen toevalligheden waren, maar structureel verbonden waren met de familiale en maatschappelijke structuur.

Het is evenwel ook duidelijk dat de negatieve beeldvorming niet alleen berust op feiten, maar wel degelijk ook een ideologische functie heeft. Van bij de aanvang van het moderne denken over gezin en opvoeding, zijn vaders steevast in een negatief daglicht geplaatst. We zouden zelfs durven stellen dat, anders dan in vroegere tijden, de vader uitgesloten werd van het pedagogisch project. Omwille van de emancipatie en ontplooiing van de onderdrukte vrouw en het kind werd als het ware een 'verlichte' vadermoord onvermijdelijk geacht.

©peter jonckheere/C&L&J GrafiekGroep

Voor de vader als opvoeder is dan geen plaats in de moderne pedagogische traditie. De ideale opvoeder is de moeder. De man als man kan geen vader zijn die de moeder zou moeten aanvullen. Het mannelijke is voor de opvoeding relevant voor zover de echtelijke liefde constitutief is voor de pedagogische atmosfeer. Voor datgene wat de moeder het kind niet kan geven is er de staat. De vader als afwezige figuur heeft enkel macht als kostwinner. En zelfs het gezag ontleent hij aan anderen dan zichzelf: in het gezin plaatst de moeder hem in een gezagspositie tegenover de kinderen en buiten het gezin bekleedt de staat hem met het gezag van gezinshoofd.

Met andere woorden: de opvoeding kan zonder de vader, de vader is zelfs eerder een bedreiging voor het welzijn van de kinderen. Vandaar dat de vader zo weinig mogelijk functies, die overgenomen worden door de moeder en de staat, in het gezin mag hebben. De vader moet zich beperken tot kostwinner en afstandelijk gevoelloos verstandelijk wezen.

De moderne reductie van de vader tot echtgenoot/kostwinner, die door vrouw en staat met een duidelijk begrensd gezag bekleed wordt, is zelfs te beschouwen als een kritische reactie op de eeuwenoude geldende instelling van de *patria potestas*: de onbeperkte en ondeelbare macht van de *pater familias* over vrouw, kinderen, huispersoneel, slaven, dieren, roerend en onroerend goed. Tot deze *patria potestas* behoorde ook het beslissingsrecht over leven en dood (*vita necisque potestas*). Voor de westerse mens die zich poogde te bevrijden van alle vormen van overbodige macht en zichzelf trachtte te ontplooien als individu, was deze *patria potestas*

hét symbool bij uitstek van willekeurige macht en onderdrukking. In de beeldvorming werd deze instelling dan ook uiterst negatief en karikuraal voorgesteld. Men legde vooral de nadruk op het recht van de vader en vergat de andere aspecten, zoals verplichtingen die aan deze institutie toekwamen.

De moderne vader die wel gedoogd wordt, is een in wezen triest figuur. Achter zijn ogenschijnlijk gezag, gaat een grote machteloosheid schuil. Hij mag noch kan opvoeden. De moeder en de staat kunnen dat veel beter. De vader is meestal fysiek afwezig en als hij al thuis aanwezig is, moet hij zich afstandelijk opstellen. De aanwezige vader die zich daadwerkelijk met de dagelijkse zorg en opvoeding zou inlaten is een schrikbeeld: de incestueuze verkrachtende machtswellusteling uit donkere tijden, de mythische Kronos die de eigen kinderen opeet. En dit beeld wordt alleen maar bevestigd, omdat deze vader een gefrustreerd wezen is. In zijn feitelijke machteloosheid en emotionele armoede kan hij alleen aanwezig zijn als een autoritair iemand, die gehoorzaamheid van de vrouw en kinderen eist en tegenover hen fysiek en psychisch geweld gebruikt.

De 'oude' vader waartegen de 'nieuwe' vader zich verzet is deze moderne gefrustreerde vader. Hier situeert zich echter ook een fundamentele problematiek van de 'nieuwe' vaders. In de moderne constructie van familiale relaties, waarin de 'oude' vader functie heeft, zijn weinig positieve aangrijpingspunten te vinden voor een bij de opvoeding meer aanwezige vader.

Het vaderschap is immers gereduceerd tot de functie van de afstandelijke kostwinner, terwijl het opvoederschap tegelijk gefeminiseerd (als iets wat aan de vrouw toekomt), geprofessionaliseerd (onderwijs door beroepsopvoeders) en geïnstitutionaliseerd (wat door de staat/maatschappij georganiseerd en gecontroleerd wordt) is geworden. In dergelijke constellatie is het niet evident om aan een positief beeld van vaderschap vorm te geven. Een aantal onderzoeksgegevens en wetenschappelijke theorieën betreffende de rol en betekenis van vaders in de opvoeding kunnen hiertoe misschien wel een opstap bieden.

De vader en zijn betekenis voor het kind

De psychoanalyse heeft steeds gewezen op de betekenis van de vader voor het kind. Het kind heeft niet alleen nood aan toegewijde zorg en stimulering van zijn ontwikkeling, maar ook aan iemand die hem 'individueert': dit wil zeggen hem als individu een plaats geeft in de wereld. De moeder, als diegene die het kind draagt, baart en de borst geeft; wordt geïdentificeerd met de zorgende functie.

De individuerende functie wordt beschouwd als iets dat opgenomen moet worden door de vader. De afstand tussen vader en kind is immers immens groot in vergelijking met deze van kind tot moeder. De vader moet het kind erkennen en zo op symbolische wijze een band leggen met het kind. De erkenning geeft het kind een plaats in de 'echte wereld', maakt de band met de moeder losser en creëert de ruimte voor de ontplooiing van de identiteit van het kind. Met de erkenning van het kind neemt de vader zijn verantwoordelijkheid op: ook hij moet en zal zorgen voor het kind en het mee opvoeden.

In de lijn van deze visie heeft het kind een onvervreemdbaar recht op een vader (zoals het ook recht heeft op een moeder). In het Verdrag inzake de Rechten van het Kind heeft deze opvatting zich niet alleen vertaald in het recht van het kind op een gezinsleven met vader en moeder, maar ook in het recht van het kind op een naam. In de naam van het kind worden kind en vader verbonden.

Het verzet tegen voorstellen om kinderen de naam van de moeder te geven zijn in dit licht niet zozeer stuip trekkingen van een achterhaalde paternalistische maatschappelijke ordening (ook al kunnen ze dat in hoofde van sommigen wel zijn). Wanneer men geconfronteerd wordt met grote aantallen alleenstaande moeders, waar de vaders op geen enkele wijze hun verantwoordelijkheid opnemen, kan men argumenteren dat de vaderlijke erkenning als maatschappelijke instelling op alle manieren beschermd moet worden.

In de hulpverlening en jurisdictie houdt men sterk vast aan het recht van het kind op een

vader. Niet iedereen zal dit op psychoanalytische grondslag doen. De laatste twee decennia is er ook een toenemend inzicht in de betekenis van de 'roots' voor elke mens. Hierbij ligt niet de nadruk op vaderschap als institutie; wel op de vader als verwekker van het kind, die op even onmiddellijke wijze als de moeder verbonden is met het kind.

In deze visie, die haar populairste vertolking kent in de loyaliteitstheorie van Nagy, ontlenen zowel vaders als moeders hun betekenis voor de identiteit van het kind; niet alleen en zozeer door wat ze doen voor het kind, maar reeds enkel en alleen aan het feit dat ze de verwekkers zijn van het kind.

Elke mens is kind van andere mensen en staat via hen in een generationele keten. In de vormgeving van het eigen ik, zou kennis van deze (voor)ouders en het ermee in relatie kunnen staan van de grootste betekenis zijn. Vooral bij echtscheiding, adoptie en pleegzorg doet deze visie opgeld en vertaalt zich concreet in het behouden en herstellen van de band tussen vader (en moeder) en kind. Het is duidelijk dat deze theorie grote psychologische vraagtekens zet bij de 'anonimiteit van spermadonors'.

Men kan terecht aanvoeren dat deze theoretische veralgemening van klinische inzichten betwistbaar zijn. Voor elke theorie kan een andere aangebracht worden die het tegengestelde poneert, vanuit andere vooropstellingen en op grond van andere ervaringen. Argumenten die steunen op degelijk empirisch onderzoek zijn dan ook gewenst.

Wat kan op grond van empirisch onderzoek gesteld worden? Vooreerst dat kinderen wel degelijk kunnen opgroeien zonder vader, zonder dat dit noodzakelijk aanleiding geeft tot (seksuele) identiteitsproblemen. De problemen die haast systematisch voorkomen bij kinderen van eenmoedergezinnen zijn niet het gevolg van de afwezigheid van de vader, maar wel op de eerste plaats van de afwezigheid van een partner voor de vrouw die alles alleen moet doen. Wel wordt gewezen op de noodzaak dat de moeder een 'goed verhaal' moet kunnen brengen over de afwezigheid van de vader, waaraan het kind kan

groeien. Met een vader die naast afwezig te zijn, ook systematisch negatief afgeschilderd of genegeerd wordt; plaatst de moeder (of de omgeving) het kind voor grote problemen.

En wat als de vader aanwezig is? Vooral vanuit het gehechtheidsonderzoek (dat voortborduurde op het werk van Bowlby) komen er de laatste jaren heel wat gegevens naar voor over de grote betekenis van vaders voor de ontwikkeling van kinderen. Het eerste wat men vaststelt is dat kinderen zich ook hechten aan de vader en niet alleen en primair aan de moeder. Deze hechting is even belangrijk als deze aan de moeder. De vaders kunnen even sensitief en responsief omgaan met kinderen, zoals moeders dat kunnen. Voor dit laatste is de eigen gehechtheidsbiografie, zeg maar de eigen opvoeding, van grote betekenis: het goede voorbeeld van de eigen vader helpt vaders.

Tegelijk stelt men vast dat er wel verschillen zijn in datgene wat vaders met kinderen aan activiteiten ontplooiën en bovendien suggereert onderzoek dat de goede relatie met vader en moeder verschillende effecten heeft bij de kinderen. Onafhankelijke exploratie van de buitenwereld hangt vooral samen met de kind-vadergehechtheid en het innerlijk gevoel waardevol te zijn (in de ogen van de anderen) hangt vooral samen met de kind-moedergehechtheid. Dit is niet zo verwonderlijk als we vaststellen dat moeders meer dan vaders de verzorgende taken op zich nemen en meer emotionele warmte tonen. Vaders nemen meer de rol van speelkameraad op zich en vervullen meer de behoefte van het kind aan uitdagend spel. Vaders nemen ook hun kind meer op om er mee te spelen dan moeders dat doen.

Op de vraag of een goede gehechtheid aan de ene ouder kan compenseren voor een slechte gehechtheid bij de andere ouder, is het antwoord op grond van onderzoek eerder ontkenmend. Er is een gedeeltelijk 'bufferend' effect: kinderen voelen zich het best wanneer ze een goede band hebben met én vader én moeder; en voelen zich slechter wanneer ze maar één goede band hebben, deze laatste zijn evenwel beter af dan kinderen die geen enkele goede gehechtheidsrelatie hebben.

Bij oudere kinderen vindt men naargelang het geslacht van het kind een verschillend effect van de band met vader en moeder. Voor meisjes is een goede band met de moeder een voorspellende factor voor sociaal functioneren. Bij jongens is dat verband er niet. Het is belangrijk te vermelden dat de kind-vadergehechtheid hier van veel minder betekenis is dan bij kleinere kinderen en dit zowel voor jongens als meisjes.

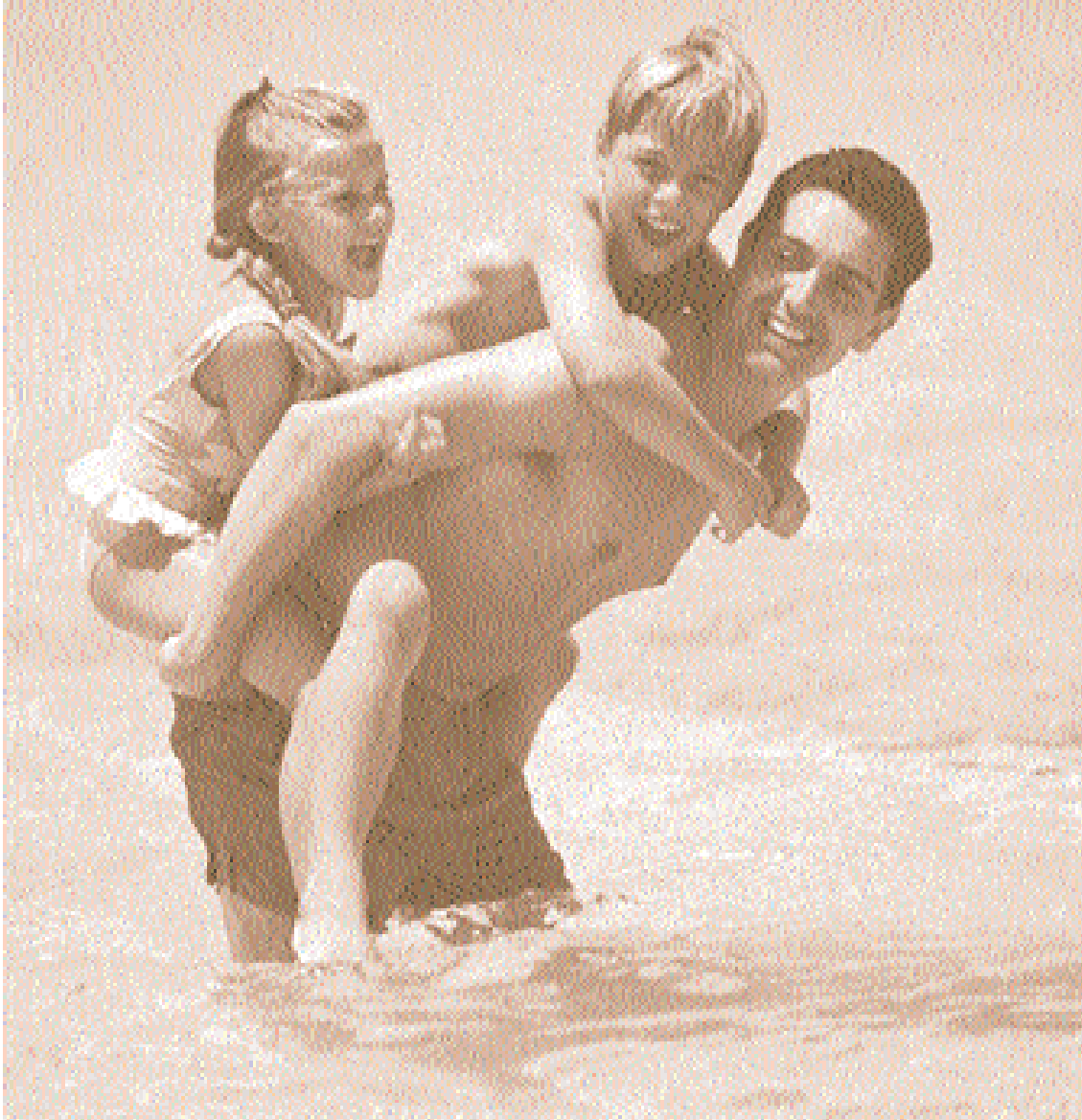
Vaders en moeders gaan met andere woorden anders om met hun kinderen. Dat heeft verschillende gevolgen bij de kinderen en dit vooral op jonge leeftijd. Dit lijkt in het verlengde te liggen van eerder traditionele opvattingen over de inbreng van vaders en moeders in de opvoeding; met die uitzondering dat vaders, ook en vooral op jonge leeftijd van de kinderen, een eigen betekenis hebben.

Hoe gemakkelijk is het om een nieuwe vader te zijn?

De bevindingen uit onderzoek zeggen niet hoe vaders nu hun rol als opvoeder moeten opnemen. Dat de aanwezigheid van vaders niet onbelangrijk is, kan wel besloten worden. Bij de maatschappelijke vraag om vaders meer te betrekken bij de opvoeding van de kinderen, om de last van 'moeder de vrouw' te verlichten, en de verzuchting van vaders om meer aanwezig te zijn bij de kinderen; voegt zich nu een pedagogisch-psychologische bevinding dat vaders en moeders een verschillende invloed hebben op de kinderen.

Hiermee is de 'nieuwe' vader nog geen realiteit geworden. Het blijkt dat de 'would be' nieuwe vaders te maken krijgen met tal van problemen. Onderzoek geeft aan dat bij de geboorte van een kind vele nieuwe vaders snel in oude patronen vervallen, dit neemt toe naarmate er meer kinderen zijn.

Een eerste probleem betreft de verhouding van man/vader en vrouw/moeder in het gezin. De vader die meer aanwezig wil zijn, betreedt noodzakelijk het domein van de vrouw/moeder. Zelfs als deze vrouw uit huis gaat werken en dus

objectief minder aanwezig is, stelt men toch vast dat vrouw en man de taken niet gelijk verdelen. Met het gaan werken heeft de vrouw in vele gevallen er een taak bij gekregen. De meeste moederlijke taken worden niet uit handen gegeven en/of overgenomen door de vader. We spreken hier over 'niet uit handen geven', omdat de meer aanwezige vader hoe dan ook een bedreiging vormt voor de vrouw. De man dreigt iets af te nemen, of dat nu zijn bedoeling is of niet. Daarbij komt dat de vrouw die gaat werken blijkbaar nog steeds last heeft van zo niet schuldgevoelens dan toch vragen of ze wel een goede moeder is wanneer ze minder aanwezig is bij de kinderen. Wanneer ze dan thuis is, wil ze bewijzen, voor zichzelf en voor de omgeving, dat ze toch een goede moeder is. Zo stelt men vast dat werkende vrouwen intensiever bezig zijn met de kinderen. De man die als vader ook met de kinderen wil bezig zijn, is dan een mogelijke bedreiging. We zien trouwens dat vrouwen, waarvan de man die huishoudelijke taken van de vrouw overneemt, dit ervaren als een mogelijk verwijt dat ze hun werk niet goed doen. Naar de kinderen toe zal dit niet anders zijn.

Mannen zijn op de tweede plaats erg onzeker bij het overnemen van verzorgende en opvoedende

taken. Vele mannen willen weliswaar meer aanwezig zijn bij de kinderen, willen hun rol niet beperkt zien tot deze van de autoritaire kostwinner; maar worstelen tevens met vragen over hun mannelijkheid.

Wat is dat voor een man die graag thuis kleine kinderen verzorgt, die vergaderingen afzegt om bij de kinderen te kunnen zijn, die zijn carrière ondergeschikt maakt aan zijn kinderen? Kan een man wel respect afdwingen bij zijn vrouw als hij niet in staat is 'zijn' gezin te onderhouden? Zoals vroeger de vrouwen die zich emancipeerden vaak afgeschilderd werden als 'manwijven', vrezende mannen die willen 'vaderen' aanzien te worden als verwijfde mannen. Dat een man zich als mens meer ontplooit door aanwezig en actief betrokken te zijn bij kinderen, kan men wel stellen; maar is zeker geen evidentie voor vele mannen.

Mannelijkheid wordt nog steeds geïdentificeerd met kracht, prestatie, harde redelijkheid, autoriteit. Zich kwetsbaar opstellen, toegewijde zorg, emotionaliteit, persoonlijke warmte; vormen in de ogen van velen eerder vrouwelijke kwaliteiten. De vrouw heeft geen moeite de broek aan te trekken, maar durven mannen de rok te dragen? Vele mannen willen wel zachtmoedig zijn, maar

hen ontbreekt het misschien wel de moed om zacht te zijn. De media en reclame zenden op dit punt ambigue signalen uit. Daar waar vrouwen gemakkelijker over deze onzekerheden konden praten; is het juist het probleem van mannen dat ze, binnen hun traditionele opvatting van mannelijkheid, hierover niet kunnen/willen praten en het probleem zelf willen oplossen (en ermee blijven zitten).

Hiermee komen we tot een derde probleemgebied. De nieuwe vaders hebben geen of weinig positieve rolmodellen. Ze weten wel wie ze niet willen zijn, maar weten niet hoe ze anders kunnen zijn. Dit gebrek aan rolmodellen kan maar met verloop van tijd opgelost worden, gewoon door het verschijnen van mannen die er wel in slagen aan het nieuwe vaderschap vorm te geven. In onze cultuur zit evenwel ook nog een andere bron van inspiratie. Onze westerse cultuur kent vele verhalen waarin mannen in het vaderschap, de opvoedende relatie met hun kind, een humanisering zien van hun veelal destructieve kracht.

Zo keert bij Homeros vaak de uitdrukking "*mild en welwillend als een vader*" terug. Deze woorden gelden in de Griekse cultuur ook voor Zeus, welke ook "*vader van de Goden en de mensen*" wordt genoemd. Deze uitspraak is opmerkelijk daar in de Griekse mythologie Zeus eerst verschijnt als kind van Kronos. Kronos wordt echter niet als vader bestempeld: hij eet immers zijn kinderen op (om te voorkomen dat zijn kinderen hem van de troon zouden stoten, zoals hij zelf met zijn vader Uranus deed). Zeus, die wel vader genoemd wordt, is hij die, samen met zijn moeder, zijn broers opnieuw tot leven wekt en de vader bedwingt. Sindsdien heet hij vader van goden en mensen. Zeus is vader omdat hij door zijn handelen het leven geeft aan anderen in plaats van zich over te geven aan agressie (wat hij zou kunnen omdat hij heer en meester over donder en bliksem is).

Deze vader is niet iemand die gehoorzaamheid verlangd in ruil voor bescherming. De vader is mild en welwillend; hij schenkt het leven. De zoon heeft ontzag (*Aidos*) voor de vader, is hem

dankbaar en viert zijn vader daarom (*Charis*). De kwaliteiten van de vader worden niet beschreven in morele of rationele termen, maar wel in wat we eerder esthetische categorieën kunnen noemen: bevallig, opwekkend, gracieus, krachtig, schenkend, gelukkig makend. De zoon kan voor hem in bewondering staan, geprikkeld worden, dankbaar zijn, zich in hem verheugen. De relatie wordt gekenmerkt door 'liefde' in plaats van 'wil en gehoorzaamheid'.

De 'zachtmoedige' vader, de vader die de moed heeft zacht te zijn, moet niet uitgevonden worden. In onze westerse cultuur zijn er sporen van de zachtmoedigheid van de vader als een wezenskenmerk van de man. De mannelijke trekken van actie en agressie verzachten zich in de liefde van de echtgenoot en vader. Met zachtmoedigheid wordt dan niet sentimentaliteit bedoeld, maar wel een meevoelen, een zich kunnen laten raken, medelijden, erbarmen; kortom alles wat ons meer mens maakt. Vader-zijn maakt de man menselijker.

Dit sluit niet uit te erkennen dat de nieuwe vader zoekt naar een integratie van erg verschillende en conflicterende elementen. In zachtmoedigheid is zachtheid niet langer sentimentaliteit en is daadkracht niet langer agressiviteit. De nieuwe vader wil op de eerste plaats de kans krijgen om een liefdevolle vader te zijn: niet de boeman uit de moderne geschiedenis, ook niet de man die enkel wat zogenaamd vrouwelijke functies overneemt, maar ook niet de man die krampachtig vasthoudt aan zogenaamd mannelijke functies. Hij wil een volledige mens zijn. Daartoe moet hij ook voor zijn kind aanwezig kunnen zijn: beschikbaar en betrokken. Het is de vader die ook het kind het leven geeft: die wil dat het kind leeft en die achter het kind en zijn leven staat.

Noot

In deze bijdrage is materiaal verwerkt van de mensen die meewerkten aan de studiedag *Vaders in soorten*, georganiseerd door het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen. De neerslag van deze studiedag werd gebundeld in het boek: *Vaders in soorten: vaders in soorten en maten gewikt en gewogen*. Tiel: Lannoo, 2002 (307 pp).